

Prof. Dr. İlhan Genç'in Kaleminden *Kürsüdeki Őair: Mehmed Âkif*

Prof. Dr. Şerife YALÇINKAYA
Ege Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

serife.yalcinkaya@ege.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-8317-9215>

Makale Türü/Article Type: Kitap Tanıtım Yazısı

Geliř Tarihi/Received Date: 05.05.2024

Kabul Tarihi/Accepted Date: 27.05.2024

Sayfa/Page: 206-211

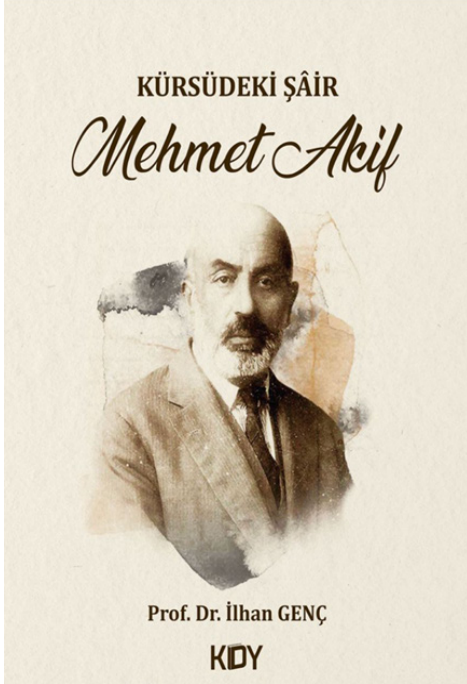
Atıf/Citation: Yalçinkaya, Şerife. "Prof. Dr. İlhan Genç'in Kaleminden Kürsüdeki Őair: Mehmed Âkif-Kitap Tanıtım Yazısı". *Klasik Divan Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* C.1- S.1/1 (2024),206-211.

İntihal/Plagiarism: Bu makale turnitin programında taranmıştır. /This article was checked by turnitin.

Prof. Dr. İlhan Genç'in Kaleminden *Kürsüdeki Şâir: Mehmet Âkif*¹

Prof. Dr. Şerife YALÇINKAYA

Giriş

Prof. Dr. İlhan Genç, klasik Türk edebiyatı sahasında çalışan ve önemli yayınları bulunan bir araştırmacıdır. Bununla birlikte zamanının bir kültür insanı olarak yakın dönem şiirinden, edebiyatından uzak kalmamış, akademik çalışmalarını bu konulara da yönlendirmiştir. Bu yönelişin ilk örneği, *Leyla ile Mecnun'un İki Şâiri: Fuzuli ve Sezai Karakoç* (İstanbul: Şule Yayınları, 2005) başlıklı kapsamlı bir karşılaştırmalı edebiyat incelemesidir. Bu kitabın ardından içinde bulunduğumuz yıl, İlhan Genç yeni ve bu defa tamamen millî mücadele dönemi edebiyatımızın büyük şâiri Mehmet Âkif Ersoy'a hasredilmiş bir kitapla okurlarının karşısına çıktı.

İlhan Genç, Mehmet Âkif'e olan sevgisini ve onu ideal insan modeli olarak görüşünü kitabın Ön söz'ünde şöyle anlatır:

"Akademik süreçte Mehmet Âkif doğrudan olmasa da hayatımın her aşamasında vardı. Bizim neslin ideal insanıydı o, her zaman onun hayatından bir kesitle bahsedilir; Safahat'ından bir mısrası, bir manzumesi okunurdu mutlaka... Bizim nesil ona samimiyetimizden dolayı sadece Âkif derdik... Bazılarımız doğan erkek çocuklarının ismine Mehmet Âkif, bazılarımız sadece Âkif adını verirdi. "Kenâr-ı Dicle'de bir kurt aşırsa koyunu / Gelir de adl-i İlâhî sorar Ömer'den onu" mısraları ile hayâl dünyamızın yöneticisini tasavvur ederdik. Âsım'ın nesli onun hayali, bizim ise gerçeğimizdi sanki... Âsım'ın nesli olmak isterdik, ama o nesil ilerde imiş gibi gelirdi bize hep... Ve bir türlü ona ulaşamazdık, sanki hep uzaklardaydı." (s.23)

Bir klasik Türk edebiyatı uzmanının akademik çalışmalarına devam ederken Mehmet Âkif'le birlikte ilerleyişi, yine kitabın ön sözüne yansır. Bu satırlar kitabın belki yazım süresine değil ama Genç'in kafasında konunun uzun üretim sürecine işaret etmektedir:

"Klâsik Türk edebiyatının zirve isimlerinden başta Mevlânâ, Yunus Emre, Fuzûlî, Bâkî, Esrar Dede, Şeyh Gâlib olmak üzere tümü ne kadar zihnimi ve akademik çalışmalarımı meşgul ettiyse, Âkif de beni o kadar meşgul etmişti. O, benim vicdanıma sesleniyordu. Çok kitapların içinde derin

1 İlhan Genç, *Kürsüdeki Şâir: Mehmet Âkif*, (İstanbul: KDY Kitapyurdu Yayıncılık, 2024).

okumalarım oldu, ufku çok geniş veya dar hatiplerin Âkif'e dair hitaplarını dinledim, benim de ona dair hitaplarım oldu, hep onu anlamaya ve anlatmaya çalıştım.” (s. 24)

Kitapta sık sık Âkif'in şiiirlerine başvurulmuş, şâir için önemli tarihler ve kitaplarının, bazen de şiiirlerin kronolojisiyle bizdeki ve dünyadaki önemli değişimler paralel okunmuştur. *Kürsüdeki Şâir*'i, klasik bir biyografi kitabı olmaktan çıkaran en önemli şey Âkif'in hayatının, ideolojisinin, yaratma sürecinin ve fikirlerinin metot çoğulculuğuyla izsürümüdür. Sahasında teorik konulara dair çalışmalarla öne çıkan İlhan Genç bu kitabın yönteminde kullandığı teorik arka planı şöyle özetlemiştir:

“Âkif'in bilimsel biyografisini yazmak gibi bir amacımız olmadı, ama yazılan çok kıymetli biyografilerden, monografilerden, makalelerden, bildirilerden, anılardan hareketle, “Safahat” adlı ünlü eserini gerektiğinde biyografik, okur merkezli, bağlamsal yöntemlerle ve klâsik edebiyat birikimimizle anlamlandırmaya çalıştık. Okur merkezli yöntemlerin okuma stratejilerini belirleyen teorisinin; ‘okur’un mecazlarla, kinayelerle, metaforlarla (istiare), telmihlerle kurgulanan edebî metnin anlamını doğru anlamak için “anlam – anlama – anlamlandırma – anlatma” süreçlerinde nitelikli siyasî, sosyal, edebî bağlamlara yönelik ayrıntılara hâkim olması ve dolayısıyla okurun takviye edilmesi gerekir ilkesi gözetildi. Göstergibilimin de edebî metinde gösteren – gösterilen – bağlam – kod – mesaj – gönderge (delâlet) ilişkilerine yönelik dikkate değer önerileri de bu kapsamda uygulandı.” (s.26)

Kitabın *Giriş* bölümü, İmparatorluk Çökerken başlığını taşımaktadır (s. 27–30). Bu bölüm, bazı akademik çalışmaların baş kısımlarına yazılan devrin tarihî dokusunu, tarih kitaplarına dayanarak özetleyen ve hiç yorumsuz sunan girişlere benzemez. İlhan Genç; Mehmet Âkif'in yaşadığı, fikirlerini ve şiiirlerini inşa ettiği bir devri, onun hayatıyla, eserleriyle ve düşünceleriyle paralel değerlendirir ve âdeta onun bakışından anlatır. Genç, Âkif'in imparatorluğun en zorlu süreçlerini, I. Dünya Savaşı'nın atmosferini ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecini yaşadığını ve bütün bu sürecin “âlim-şâir ve deneysel bilimlari tahsil etmiş bir baytar olarak” onun tarafından “daha dramatik” olduğunu kaydeder. Ona göre Âkif'in başarısı, “düştüğü bunalım ve dramlar”ı imanıyla aşmasında ve eylemleriyle milletine her zaman yanan bir meşale” olmasındadır (s. 30).

İlhan Genç, Mehmet Âkif'i dört ana başlık altında değerlendirmiştir: *Mehmet Âkif'in Hayatı* (s. 31–128), *Kürsüdeki Şâir Mehmet Âkif* (s. 129-512), *Millî Mücadele'de Mehmet Âkif* (s. 513–622), *Cumhuriyet ve Mehmet Âkif* (s. 623–716). Bu başlıklar, Mehmet Âkif'in kültürel ve edebî hayatının bir özeti niteliğindedir. Çalışma, *Sonuç* ve *Kaynakça* bölümüyle tamamlanmaktadır.

Mehmet Âkif'in Hayatı başlıklı ilk bölüm, daha önce Mehmet Âkif hakkında yapılmış çalışma ve incelemelerin yanı sıra şâirin kendi eserlerine atıflarla ilerlemektedir (s. 31-128). Bu bölüm başlığında; şâirin hayatı, onun kişiliğinin temelleri, edebî ve fikrî kişiliğini oluşturan kişiler, eser-

ler, düşünceler üzerinden ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Okur burada; Âkif'in birçoğu anılarda, mektuplaşmalarda, kişisel evraklarda, bazen *Safahat*'ının içinde bir şiirin telmih ve ithaflarında, tercümelerinde, *Sırat-ı Müstakim*, *Sebilürreşat*'ta tefsir, mevize, hasbihal gibi başlıklar altında yayımladığı düzyazılarında gizli kalmış pek çok edebî ve fikrî ilişki ve bağlantısına tanık olacaktır. Bu bölüm, şu alt başlıklardan oluşmaktadır: *Doğumu ve Ailesi* (s. 33), *Öğrenimi* (s. 34-38), *Aile Hayatı* (s. 37-44), *Kişiliğinin Temelleri ve Modelleri* (s. 48-60), *Edebî Kişiliğinin Oluşumu* (s. 61-67), *Fikrî Kişiliğinin Oluşumu* (s. 68-103), *Mehmet Âkif'in Tezi: İslam Birliği İdealine Doğru* (s. 104-128).

İlhan Genç, ilk bölümde Âkif'in edebî ve fikrî kişiliğinde etkili olan kişileri, düşünceleri ve gelenekleri iç başlıklar altında verir. Kitabı okuyanlar, Âkif'in edebî kişiliğinin oluşumunda, klasik edebiyat temeli kadar Batı edebiyatı temelinin; fikrî alt yapısında, klasik İslâmî bilimler kadar pozitif bilimlere yönelik birikiminin, klasik İslâm tarihine yönelik birikiminin ve siyasal İslâmcılık birikiminin de etkili olduğunu görecektir. Bu ilk bölümde, Âkif'in siyasal İslâmcılık birikiminin oluşmasında etkili olan isimler, etkileri açısından tek tek değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede, adı geçen isimlerin tek tek Âkif'i hangi yönden etkiledikleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu bölümde adı geçen isimler ve ekoller şunlardır: Âkif'in İslâmcı dünya görüşünü etkileyen ilk şahsiyet, Cemâleddin Efgânî ve Efgânî ile Muhammed İkbâl tarafından temsil edilen Hint Ekolü, Âkif'in en çok etkisinde kaldığı ve yazılarını tercüme ettiği Muhammed Abduh ve Abduh ile takipçileri Ferit Vecdî, Reşid Rıza ve Çaviş Rıza'nın temsil ettiği Mısır ekolü, ona Âlem-i İslam adlı eseriyle İslâm dünyası için yeni bir pencere açan Abdürreşid İbrahim Efendi ve Orta Asya Ekolü, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesi sürecinde sadrazamlık makamında bulunan, İslam'da Teşkilât-ı Siyasiye adlı eserini tercüme ettiği *Sait Halim Paşa ve İslamcılık Ekolü* (s. 78 - 93). Bu kısımlar büyük oranda Âkif'in tercüme niteliğindeki eserlerini merkeze almaktadır. Yazar, bu isimlerin ardından Batıcılık, Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Türkçülük gibi temel fikrî ve siyasi akımları da Âkif'teki etkileri üzerinden ele almıştır (s. 93-103). Bu kısımda bazıları Âkif'in biyografisinden ve eserlerinden iyi bilinen ama bazıları dikkatlerden kaçmış, az bilinen pek çok isimle karşılaşırız.

Mehmet Âkif'in Tezi: İslam Birliği İdealine Doğru başlığı ilk bölümün dikkat çekici bir başka kısmıdır. Bu kısımda Genç, Âkif'i II. Meşrutiyet'ten Cihan Savaşı'na kadar olan dönemde (1908-1914) değerlendirir ve bu dönemi İslâmcılık Süreci olarak adlandırır (s. 105 - 128). Bu yıllarda, Âkif'in fikir hayatının şekillenmesinde önem taşıyan olaylar meydana gelmiştir. II. Meşrutiyet'i takip eden yıllarda Mehmet Âkif, vatan ve millet için İslâmcı çizgide Türkçülerle koalisyona yakınlaşır ve yeminin değiştirilmesi üzerine İttihâd-ı Terakkî Cemiyeti'ne kaydolar (1908). Yine aynı yıl Eşref Edib'le birlikte *Sırat-ı Müstakim*'i yayımlamaya başlar (1908). Meşrutiyetin ilan edildiği sene Âkif, Dârülfünûn edebiyat şubesi müderrisliğine tayin edilmiştir ve yayınlarının hükümet siyasetine uygun düşmediği gerekçesiyle uyarılıp istifa edene kadar bu görevinde kalır (1913). 1911'de ilk şiir kitabı *Safahat*, 1912'de *Süleymaniye Kürsüsünde*, 1913'te *Fatih Kürsüsünde* yayımlanır. Bu yıllar İlhan Genç'in incelediği, merkeze aldığı şiirlerden de anlaşılabilen üzere, Âkif'in me-

selelere, sosyal hayatın, olayların içinden ideolojik bakışlar dönemidir. Şâir, bu dönem şiirlerinde çözümler arayan ve sunan bir halk adamı olarak karşımıza çıkar.

Kitabın ikinci ana bölümü, *Kürsüdeki Şâir Mehmet Âkif* başlığını taşır ve kitaba adını veren hacimli bir bölümdür. Bu bölümde Mehmet Âkif'in Süleymaniye Kürsüsü'nde, Fatih Kürsüsü'nde ve *Âsım* kitapları merkeze alınmıştır. I. Dünya Savaşı, Âkif'in kurduğu retoriğin değişmesi mecburiyetini doğurmuştur. Memleket, Balkan Savaşları'nın zor günlerini yaşamaktadır ve Cihan Harbi yılları yeni bir medeniyet projesini gerekli kılmaktadır. İlhan Genç, kitabında Âkif'in 1914-1918 yılları arasındaki macerasını bir tür *Savaş Günlüğü* olarak okura aktarır. Bu sayede okur, Âkif'in kendisine vazife edindiği görevler ve bütün bu mücadele sırasında şiirine yansıyan dramlarına tanık olur. Bu bölümdeki iç başlıklar şunlardır: *1914 Yılında Âkif'in Dramı: İttihatçılarla Birlikte Olmak! Âkif'in Tezi: Her Şeyin Başu Allah Korkusu!*, *Âkif: "Müslümanlık Cesaret, Gayret ve Kahramanlık Dinidir"*, *"Bu Fani Dünya Öbür Dünyanın Aynıdır"*, *Mehmet Âkif Berlin Kürsüsünde: Medeniyet Hesaplaşması*, *Mehmet Âkif Hicaz'da: Lawrence İsyancılarının Islahı*, *Mehmet Âkif Mütareke Açmazında: İstiklâl mi? Manda Olmak mı?*, *Âkif'e Düşen: Ümitsizliğin Retoriğini Yazmak!*, *Mütareke Yaklaşırken: Alınlar Terlemeli!*, *Mütareke Eşiğinde: Umar mıydın?*, *Âkif'in Cevapsız Sorusu: Hâlâ mı Boğuşmak?*, *Mandacılık: İstanbul Basınının Bölünmesi*, *Mehmet Âkif'in Son Medeniyet Retoriği: Asım Avrupa'da* (s. 129 - 512).

Kitabın *Millî Mücadele'de Mehmet Âkif* başlıklı üçüncü bölümünde ele alınan konular şunlardır: *Mehmet Âkif'in Millî Mücadele Sezgisi: İmanın ve Ümidin Retoriği, Âkif'in Mütarekedeki Hüsranı: "Haykır, Kime Lâkin!"*, *TBMM Hükümeti'nin Kurulması: Âkif'in Ankara Kararı*, *Mehmet Âkif Balıkesir Zağanos Paşa Camii Kürsüsünde*, *Mehmet Âkif Ankara Hacı Bayram Camii Kürsüsünde*, *Ankara'dan Gelen Çağrı: Âkif Ankara'da*, *Mehmet Âkif Meclis Kürsüsünde: Burdur Mebusu Seçilmesi*, *Mehmet Âkif İrşad Heyetiyle Anadolu Kürsülerinde*, *Mehmet Âkif Kastamonu Nasrullah Camii Kürsüsünde*, *Mehmet Âkif Son Kez Meclis Kürsüsünde: İstiklâl Marşı*, *Mehmet Âkif Millî Mücadele Cehenneminde*, *Büyük Taarruz: "Âkif ve Ali Fuat Paşa'nın Akan Sevinç Gözyaşları"* (s. 513 - 622).

Cumhuriyet ve Mehmet Âkif, kitabın dördüncü ve son bölümüdür. Bu bölümde İlhan Genç, şu başlıklara yer vermiştir: *Mehmet Âkif'in Ülkesini Terk Edişinin Politikaları*, *Meclis'ten İstanbul'a Zorunlu Dönüş*, *Mehmet Âkif'in İlk Mısır Yılları: Gölgede Kalmış Dramatik Ömür!*, *Mehmet Âkif Yine Antik Kentte: Firavun İle İkinci Kez Yüz Yüze!*, *Hilvan 1924: Vahdeti Aramak!*, *Hilvan 1925: Mehmet Âkif'in Sabah Olmayan Geceleri!*, *Hilvan 1925: Mehmet Âkif'in Başka Bir Hicranı!*, *Hilvan 1925: Yorgun Düşmüş Şâirin Secdesi*, *Mücbir Sebepler: Zoraki Gidilen Mısır!*, *Mehmet Âkif'in Müthiş İması: "Hadi Sen, Kumda Biraz Oyna!"*, *Kur'an Tercümesi: Mısır'da Başka Bir Dram!*, *Mısır: Gölgeler'de Yaşanan Çileli Yıllar!*, *Abbas Halim Paşa'nın Ölümü: Âkif'in Manevî Ölümü!*, *İstiklâl Marşı Şâiri Ölmüş: Milletın Omuzlarda Taşuğığı Cenaze!* (s. 623 - 716).

Kitabın *Sonuç* bölümü, *Mehmet Âkif Milletın Vicdanıdır*, başlığını taşımaktadır (s 717-720).

Sadece bu sonuç bölümü bile Âkif'in sürecinin kitapta nasıl ilmek ilmek örüldüğünü göstermektedir.

Kürsüdeki Şâir Mehmet Âkif, birkaç düzlemde okunabilecek bir kitaptır. Âkif hakkında her türlü akademik bilgi ve yorumu içeren bu kitabın ilk okuru elbette akademisyenlerdir. Kitabı akademik ihtiyaçla okuyanlar, onda Âkif hakkında yeni bilgiler ve yorumlar bulacaktır. Kitabın belli yerlerindeki benzer Âkif kronolojileri çalışmadan istifadeyi kolaylaştırmaktadır. Prof. Dr. İlhan Genç, bu çalışmasında; meslek hayatının ilk yıllarında ortaokul ve lise seviyesinde, hâlen devam eden meslek hayatında üniversite seviyesinde, edebiyat ve eğitim fakültelerinde hocalık, idarecilik yapmasının bir getirisi olarak gençlere de hitap eder. Araştırmacı, örneklediği tüm metinlerde bilinmeyeceğini düşündüğü kelimeleri hemen metnin yanına notlamıştır. Kitabın hatıralara dayalı olarak yazılan bölümlerindeki değerlendirmeleri okuyanlar, Âkif'in duygu ve düşünceleriyle yakından özdeşlik kurabilir, hatta onu gözlerinin önünde canlandırabilir. Bu bölümleri bir edebiyat, müzik ya da tarih öğretmeni, 18 Mart'ta, İstiklal Marşı'mızın Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından bağımsızlık sembolümüz olarak kabul edildiği 12 Mart'ta yayımlanmıştır. Kitap, Âkif'i bir ideal sahibi bir fikir insanı, büyük bir şâir olarak seven, çocuklarına, torunlarına Mehmet Âkif, Âkif adını veren nesilden hayatta olanlar ve o bu ismi taşıyan kimi artık orta yaş geçmiş, kimi genç Âsımlar için de yazılmıştır.

Büyük bir birikim ve emek mahsulü olan *Kürsüdeki Şâir Mehmet Âkif*, bize sadece büyük şâirimizi bilmediğimiz yönleriyle tanıtan ve anlatan bir kitap değil bir dönem tarihi niteliği taşımaktadır. Alanda bu tarz yayınların artması bir dönemi doğru okumamıza yardımcı olacaktır.

Kaynak

Genç, İlhan. *Kürsüdeki Şâir: Mehmet Âkif*. İstanbul: KDY Kitapyurdu Yayıncılık, 2024.

